

به‌میلشیاکردنی سوپای عیراق و کاریگه‌ری نه‌سه‌ر پیکه‌وه ژیانی نه‌ته‌وه جیاوازه‌کان

م.م. کاردوکریم رشید / کۆلیجی یاسا و رامیاری / زانکوی گه‌شه‌پیدانی مرویی

له‌م توژیینه‌وه‌یه‌دا هه‌ول نه‌ده‌ین تیشک بجه‌ینه سه‌ر ده‌ره‌نجامه‌کانی پرۆسه‌ی به‌میلشیاکردنی عیراق وه‌ک یه‌کیک له‌ده‌ره‌نجامه‌کانی سیاسه‌تی ئەمریکا له‌ عیراق له‌پاش داگیرکردنی موسڵ له‌لایه‌ن ده‌وله‌تی ئیسلامی (داعش). کۆتێرۆلکردنی شاری موسڵ - که به‌دوومین شاری ده‌وله‌تی عیراق هه‌ژمارده‌کریت - له‌لایه‌ن ده‌وله‌ی ئیسلامیه‌وه وه‌ک خالیکی وه‌رچه‌رخان سه‌یره‌کریت بو‌ ده‌وله‌تی عیراق و سیاسه‌تی ئەمریکا له‌ عیراقدا وه‌هه‌روه‌ها بو‌ هه‌یزه‌ ناوچه‌یه‌یه‌کانی وه‌ک ئیران و تورکیا و وولاتانی که‌نداو.

له‌روانگه‌ی ده‌وله‌تی عیراقه‌وه:

بو‌ ده‌وله‌تی عیراق داگیرکردنی موسڵ و دامالینی له‌ ده‌ماو ده‌زگا ره‌سمیه‌کان و به‌سته‌نه‌وه‌ی ئه‌و شاره‌ به‌ ده‌وله‌تی خه‌لافه‌وه، سه‌ره‌تاییه‌کی نوی ده‌ستپێکرد وه‌ یه‌که‌یک له‌گه‌رنگترین دامه‌زراوه‌کانی ده‌وله‌ت - که بریتی بوو له‌سوپا - تووشی دارمانیکی مۆرالی و شکستی سه‌ربازی هات. ده‌زگای سوپا و هه‌یز و توانا‌کانی بو‌ به‌ره‌نگار بو‌ونه‌وه‌ی مه‌ترسی داعش پرسیاری له‌سه‌ر کۆی پرۆسه‌ی سیاسی له‌ عیراقدا دروستکرد، پرسیاریکی زۆری دروستکرد له‌لایه‌ن بالاده‌ستانی به‌غداده‌وه بو‌یه‌ له‌م قوتاغه‌ به‌دواوه‌ بیروکه‌ی دروستکردنی سوپایه‌کی نیشتمانی و خاوه‌ن بیروپراییه‌کی خاکی بووه‌ زووره‌تیکی زۆر خه‌یرا. به‌لام له‌جیاتی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌و دروستکردنه‌وه‌ی سوپای عیراقی، بریاری دروستکردنی (حشدی شیعی) دراو له‌م کاته به‌دواوه‌ ئایدیۆلۆژیای سوپا دروستکراییه‌وه به‌ هه‌ردوو دیوی (مه‌زه‌بی و تایی).

له‌روانگه‌ی ئەمریکه‌کانه‌وه:

له‌پاش داگیرکردنی موسڵ له‌لایه‌ن داعشه‌وه، ئەمریکه‌کان به‌شیکی زۆری سیاسه‌تی خوێان له‌م دو‌خه‌دا ته‌رخان کردبوو بو‌ پالپشتی کردن له‌ حکومه‌تی مه‌رکه‌زی و وه‌ دروستکردنه‌وه‌ی سوپایه‌کی یه‌گه‌ر تووی نیشتمانی، له‌هه‌مان کاتدا له‌هه‌ولێ زۆری رازیکردنی سه‌روک وه‌زیرانی ئه‌وکاته‌ی عیراق (نووری مالکی) بوون هه‌تا پۆستی سه‌روک وه‌زیران جیه‌هیلت و به‌شیوازیکی ناشیانه‌ پرۆسه‌ی گواسته‌نه‌وه‌ی ده‌سه‌لات نه‌نجام بدریت. تارا ده‌یه‌کی زۆر ئەمریکه‌کان هه‌یزو تواناییه‌کی زۆری خوێان به‌ کاره‌ینا هه‌تا ده‌وله‌تی مه‌رکه‌زو وه‌ به‌تاییه‌تی به‌غداد له‌ودو‌خه‌ ناسه‌قامگیریه‌ سیاسیه‌ ده‌رکه‌ن که‌ عیراق له‌دوای هه‌له‌بژاردنی مانگی چواری ٢٠١٤ تووشی بوو. ستراتیجی و ئامانجی سیاسی ئەمریکه‌کان له‌ عیراقدا رادیکالیانه‌ گۆرانکاری

به‌سه‌رده‌ات کاتیک مه‌ترسی داعش نزیك بووه له هه‌ریمی کوردستان، بو‌جاریکی تر به‌شیه‌یه‌کی راسته‌وخو ئه‌م‌ریکا به‌هیزی ناسمانی و ده‌ریای و زه‌مینی هاته‌وه ناو عیراق و بوه به‌ه‌شیک له‌جهنگی (حکومه‌تی مه‌رکه‌زی - داعش) ئه‌م قوتا‌غه نوییه پیچ‌ه‌وانه‌ی سیاسه‌ته‌کانی (ئوباما) ی سه‌روک بوو.

به‌شی یه‌که‌م / بنه‌ماکانی پیکه‌وه ژیا‌نی ناشتی له‌کومه‌لگای فره‌ئاین و نه‌ته‌وه‌و زمان:

ته‌وه‌ری یه‌که‌م

(میژووی دروست بوونی ده‌وله‌تی عیراق ١٩٢١-١٩٥٨ زور به‌کورتی)

عیراق به‌یه‌کیک له‌وولاتانه ئه‌ژمارده‌کریت که پیکه‌اته‌یه‌کی فره‌رهنگی جیا‌وازی له‌خو گرتووه له‌ئاین و زمان و نه‌ته‌وه. له‌میژووی دروست بوونی وولاتی عیراق له‌دوای جه‌نگی جیهانی یه‌که‌مه‌وه تارا‌ده‌یه‌کی زور وولاتانی زه‌یز له‌ناووجه‌کانی روژه‌لاتی ناوه‌راست له‌هه‌ولتی کو‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م نه‌ته‌وه جیا‌وازه‌کان بووه له‌حکومه‌تیکی فره‌رهنگی مه‌رکه‌زی. به‌ریتانییه‌کان به‌پله‌ی یه‌که‌م له‌هه‌ولتی به‌شدارپی‌کردنی نه‌ته‌وه‌جیا‌وازه‌کان بوون و وه‌بو‌ئهم مه‌به‌سته‌ش مه‌لیک فه‌یسه‌لیان له‌ئوردنه‌وه هینایه‌وه بو عیراق، وه له‌هه‌ولتیکی زوردا‌بون له‌گه‌ل مه‌لیکدا که حکومه‌رانییه‌که‌ی دیموکراسیانه‌ی هه‌بیت^١. له‌هه‌مانکاتدا ئه‌م قوتا‌غه‌ی (١٩٢١-١٩٥٨) که به‌میژووی دروستبوونی عیراقی نوی ئه‌ژمارده‌کریت زو‌رت‌ترین هه‌ول و کارکراوه بو به‌دیموکراسه‌کردنی کومه‌لگای عیراقی وه زو‌رت‌ترین گو‌رانی‌کاری سیاسی و کومه‌لایه‌تی و ئابووری رووی داوه که ئاراسته‌یه‌کی دیموکراسیانه‌ی هه‌بووه.

"Ironically, the time period from 1921-58 was the closest Iraq had ever been to having a historical precedent for democracy²"

" ئه‌وه‌ی جیگای ته‌نزیل‌یدانه، سالانی ١٩٢١-١٩٥٨ عیراق نزیکت بووه له‌دیموکراسیه‌وه له‌هه‌رکاتیکی تر "

به‌لام ئه‌وه‌ی که‌ئهم پرۆسه دیموکراسیه‌ی له‌کارخسته‌وه له‌عیراق له‌سه‌رده‌می مه‌لیکیدا له‌روانگه‌ی (عبدالعزیز الح‌صیص) هه‌ریه‌ک له‌به‌ریتانییه‌کان و نوخبه‌ی سیاسی له‌عیراقدا سوودیان وه‌رگرتووه له‌پالپشتی (قه‌بیله و عه‌شیره‌ت) بو جیه‌جیکردنی به‌رنامه‌ی سیاسیان. هه‌روه‌ک له‌م ته‌بیله‌ی خواره‌وه‌دا ئه‌بیینین که به‌ریژه‌یه‌کی زو‌ر به‌رچاوو ئه‌ندامانی په‌رله‌مانی عیراق له‌سه‌رده‌می مه‌له‌کیدا پیکه‌اتبوون له‌ (ئا‌غا‌کان و سه‌روکی عه‌شیره‌ته‌کان)

1 Benjamin, 2009: 4-5

2 Brooks, 2015: 1-15

خشته‌ی ١

ژماره‌ی سه‌روک هۆز و عه‌شیره‌ته‌کان و ئاگا‌کان له‌ په‌رله‌مانی عیرا‌قدا بو‌ سالانی (١٩٢٥-١٩٥٨)^٣

%	Total Number Of MPs ژماره‌ی نه‌ندام پرلمان	Number of Tribal Sheikhs and Aghas ژماره‌ی سه‌روک هۆزو شیخه‌کان	Parliament ئه‌و سالانه‌ی که پرلمانی تیدا بو‌وه
١٩,٣	٨٨	١٧	١٩٢٥
١٤,٨	٨٨	١٣	١٩٢٨
١٥,٩	٨٨	١٤	١٩٣٠
٢٠,٥	١١١	١٨	١٩٣٣
١٨,٩	١١٦	٢١	١٩٣٧
٣١,٩	١٣٥	٣٧	١٩٤٣
٣٣,٣	١٣٥	٤٥	١٩٤٧
٣٤,١	١٣٥	٤٦	١٩٤٨
٣٦,٣	١٣٥	٤٩	١٩٥٣
٣٦,٣	١٣٥	٤٩	١٩٥٤
٣٧,٨	١٣٥	٥١	١٩٥٤
٣٥,٩	١٤٥	٥٢	١٩٥٨

له‌روانگه‌ی نوسه‌روه‌وه به‌رزبوونه‌وه ئه‌م رپه‌زیه‌یه‌ له‌ په‌رله‌مانی سه‌رده‌می مه‌لکی به‌ر به‌سه‌ستیکی زۆر توندبووه بو‌ژه‌تکردنه‌وه‌ی دروستکردنی کومه‌لگایه‌کی دیموکراسی له‌ به‌رته‌وه‌ی له‌م جو‌زه‌ په‌رله‌مانانه‌دا (وه‌لاء و ئینتیمه‌) بو‌قه‌بیله‌ و سه‌روک هۆز زۆر زیاتر رول ئه‌بینیت له‌ رولی کومه‌لگای مه‌ده‌نیدا^٤. له‌سه‌روو هه‌موو ئه‌مانه‌شه‌وه له‌ روانگه‌ی (مارتین سایور لیسیت) هه‌موو کومه‌لگایه‌ک پێوستی به‌چهند گۆرانکارییه‌کی ریشه‌ی هه‌یه به‌رله‌وه‌ی بیته‌ دیموکراسی، که گرنگینیان دروستبوونی که‌لتوریکي دیموکراسیه‌ که ئه‌م که‌لتوروه‌ خو‌ی زāl ئه‌کات به‌سه‌ر ستراکچه‌ری سیاسی و ئابووری و کومه‌لایه‌تیدا^٥. ئه‌وه‌ی که په‌یوه‌ندی نیوان تاکه‌کانی ناو قه‌بیله‌یه‌ک یان تیره‌یه‌ک ئه‌به‌ستیت پیکه‌وه، نیشتمان نییه به‌لکو ئه‌و

3. Alheis, 2011: 30-3٣

4 Ibid. P: 2-4

5 Lipset, 1994: 1-22

په‌یوندییه‌ خوینییه‌ که له‌نیوان تا که‌کانی تیره‌یه‌ کدا وه‌ک میکانیزمیکی کومه‌لایه‌تی به‌کارده‌هینیریت. به‌ده‌رله‌وه‌ی که دیموکراسی سیستمیکی سیاسییه‌ ئه‌بیت بشیته‌ میکانیزمیکی کومه‌لایه‌تی بو چاره‌سه‌ر کردنی گرفته‌ کومه‌لایه‌تییه‌کان:

" it is a social mechanism for resolution of the problem of societal decision making among conflicting interest groups which permits the largest possible part of the population to influence these decisions through their ability to choose among alternative contenders for political office"⁶

" به‌سوشیال میکانیزمیک وینه‌ ئه‌کریت که ئه‌رکی بریتیه‌ له‌ چاره‌سه‌ر کردنی ئه‌و گرفتانه‌ی که په‌یوه‌ستن به‌رده‌ر کردنی بریاریک له‌نیوان گرووپه‌ جیاوازه‌کاندا، وه‌ هه‌ل ئه‌ره‌خسینیت بو زۆرتین گرووپ له‌کومه‌لگا که کاریگه‌ری هه‌بیت له‌سه‌ر بریاره‌کان....."

هه‌تا کۆتای سالانی په‌نجاکان تاراده‌یه‌کی زۆر نه‌ته‌وه‌جیاوازه‌کانی عیراق به‌شداربوون له‌ پرۆسه‌ی سیاسی عیراقیدا و ئه‌رامیه‌کی سیاسی بالی کیشابوو به‌سه‌ر ده‌وله‌تی عیراقیدا به‌لام له‌دوای سالی ١٩٥٨ به‌دواوووه‌ هاوکیشه‌ی سیاسی له‌ عیراق و ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست گۆرانکاری به‌سه‌ردا هات. له‌گه‌ل هاتنی سه‌روک عه‌بدولکه‌ریم قاسم به‌شیوه‌یه‌کی ئینقلابی، ته‌وژوومی فیکری ده‌وله‌تیکی سینترالی به‌هیز بووه‌ به‌نامه‌ی سیاسی بو حکومه‌ته‌یه‌ک له‌دوایه‌که‌کانی دوای قاسم وه‌ ئه‌م سیستمی حکومه‌تی سینترالیزی تاک حیزبی فه‌رمانه‌وا به‌رده‌وام بووه‌ هه‌تا سالی ٢٠٠٣ و رووخانی رژیمی صدام حسین.

ته‌وه‌ری دووه‌م

دروستکردنه‌وه‌ی عیراقیکی نوێ له‌سه‌ر بنه‌مای Ethnic Power Sharing

له‌دوای داگیرکردنی عیراق له‌لایه‌ن ئه‌مریکیه‌کانه‌وه‌ بیروکه‌ی به‌شداری پیکردنی هه‌موو نه‌ته‌وه‌ جیاوازه‌کان له‌حکومه‌تیکی فیدرالیدا هاته‌ ئاراهه‌ که‌ئامانج له‌م بیروکه‌یه‌ دروستکردنی سیستمیک بو که هه‌موو چینه‌ جیاوازه‌کانی عیراق به‌شدار بن له‌به‌ریوه‌بردنی وولات وه‌ له‌هه‌مان کاتدا مافه‌کانیان له‌دستوردا بچه‌سپینیریت.

"Establishing a governmental system that can accommodate Iraq's different ethnic and religious groups....."⁷

" دروستکردنی سیستمیکی حکومانی که گرووپه‌ جیاوازه‌ نه‌ته‌وه‌ی و ئاینیه‌کان له‌خوبگرت....."

له‌راوانکه‌ی (دونالد هۆزه‌وه‌تز^٨) ئه‌و کومه‌لگایانه‌ی که پیکهاته‌که‌یان له‌نه‌ته‌وه‌ و ره‌گه‌ز و ئیتنسیستی و ئاینی جیاواز پیکدیت په‌یره‌وکردنی دیموکراسی تییاندا زۆر ئه‌سته‌م و قورسه‌ به‌ی (هۆزه‌تز) گرفتنی سه‌ره‌کی له‌م جوهره‌ کومه‌لگایانه‌دا به‌شیوه‌یه‌کی گشتی ئه‌وه‌یه‌ که پارتیه‌ سیاسییه‌کان له‌ فورمیکی ئیتنسیسی و ره‌گه‌زایه‌تیدا خویان فورمه‌له‌ئه‌که‌ن ئه‌مه‌ش کومه‌لگادابه‌ش ئه‌کات له‌جیاتی ئه‌وه‌ی یه‌کی بجات. له‌سه‌ر ئه‌م روانگه‌یه‌ سیستمی (فیدرالی) وه‌ک یه‌کی له‌بیروکه‌کانی

6 Lipset, 1959: 70-71

7 Brancati, 2005: 7-21

8 Horowitz, 2014: 2-17

ئه‌مريکيه‌کان له‌دوای داگیرکردنی عیراقه‌وه خرايه به‌رده‌م عیراقیه‌کان وه‌پاشان له‌ده‌ستوری عیراقیدا نووسرايه‌وه هه‌تا بتوانریت کونفلیکت و پیکدادان له‌نیوان نه‌ته‌وه جیاوازه‌کانی عیراقدا نه‌مینیت:

" Federalism is a system of government in which the same territory is controlled by two levels of government. Generally, an overarching national government governs issues that affect the entire country, and smaller subdivisions govern issues of local concern"⁹

" فیدرالیزم سیسته‌میکه له حکومرانی که هه‌مان هه‌ریم به‌ریوه ئه‌بریت له‌لایه‌ن دوو حکومه‌ته‌وه. یه‌کیکیان حکومه‌ته‌ی نیشتمانی وه ئه‌وی تریان حکومه‌تیکی لوکالی...."

ته‌وره‌ی سییه‌م

بناماکانی پیکه‌وه ژيان له‌کومه‌لگای عیراقیدا دوای ٢٠٠٣

به‌پی (داون برانکانتی) ئه‌مريکيه‌کان هه‌شت مانگیان پيوست بوو بو دانانی پلانی داگیرکردنی عیراق به‌لام ته‌نهما ٢٨ روژيان به‌کارهینا بو دانانی پلانیك هه‌تا کومه‌لگاییه‌کی ناشته‌وای بیته ئاراهه^{١٠}. عیراقی دوای سه‌دام حسین ترسیکی زوری بو ئه‌مريکيه‌کان هینابووه ئاراهه له‌وه‌ی که ئه‌لته‌رناتیف بو سیسته‌مه عه‌سکه‌ریه‌که‌ی حزبی به‌عس که تاراده‌یه‌کی زور ستابیلیتی له‌کومه‌لگادا به‌رقه‌رار کردبوو، شه‌ری تیفی و مه‌زه‌بی و پارچه‌پارچه‌بوونی عیراق جیگه‌ی بگریته‌وه.

"Establishing a governmental system that can accommodate Iraq's different ethnic and religious groups, previously kept in check by the political and military repression of the Saddam Hussein regime, is paramount to securing that peace. In the absence of a system uniquely designed toward this end, violent conflicts and demands for independence are likely to engulf the country"¹¹

" دروستکردنی سیسته‌میکی حکومرانی که گرووپه جیاوازه‌یانی و نه‌ته‌وه‌یه‌کانی عیراق له‌خو بگریت، نه‌ک وه‌ک ئه‌وه‌ی که له‌پیشوودا رژیمیکی چه‌وسینه‌ری سیاسی سه‌دام حسین بوو، زور گرنگ بوو دروستکردنی جوړیک له‌وسیسته‌مه بو به‌دییه‌نیانی ناشتی. له‌غیابی ئه‌وسیسته‌مه‌دا توندوتیژی و ویستی سه‌ربه‌خوی هه‌موو وولاتی ئه‌گرتوه"

ئه‌وه‌ی که وایکرد له ئه‌مريکيه‌کان که سیسته‌می فیدرالی له‌عیراقدا بکه‌نه کارتیکی فشار بوسه‌ر هیزه‌کانی دوای سه‌دام حسین ئه‌وه‌یه که له سیسته‌می فیدرالییدا ئه‌سته‌مه جاریکی تر ریگه‌ی بدریته‌وه که حکومه‌تیکی مه‌رکه‌زی دکساتوری وه‌ک سه‌رده‌می حیزبی به‌عس دروست بیته‌وه له‌عیراقدا. وه له‌هه‌مان کاتدا سروشتی سیسته‌می سیاسی له‌فیدرالیزم په‌یوه‌سته به‌دیوکراسیه‌وه.

"By dividing power between (two levels of government)—giving groups greater control over their own political, social, and economic affairs while making them feel less exploited as well as more secure—federalism offers the only viable possibility for preventing ethnic conflict as well as establishing a stable democracy in Iraq"¹²

" به‌دابه‌شکردنی هیزی بریاردان له‌نیوان دوو ئاست له‌حکومرانییدا—ئه‌وه زورترین ده‌رفه‌ت به‌دییه‌هینریت بو گرووپه‌کان هه‌تا زورترین کونترولیان به‌سه‌ر باری سیاسی و کومه‌لایه‌تی و ئابووری هه‌بیت وه هه‌روه‌ها وا له‌م گرووپه جیاوازه‌ بکات که‌مه‌تر هه‌ست به‌ته‌همیش کردن بکه‌ن...."

9 <https://www.law.cornell.edu/wex/federalism>

10 Dawn, 2005: 7-21

11 Ibid. p. 7

12 Ibid. p. 7-11

له‌به‌شیکه‌ی زوری سه‌رچاوه‌ی ئه‌کادیمی‌ه‌کان بنا‌ماکانی ئاشته‌وا‌ی کومه‌لایه‌تی به‌مه‌رجیکه‌ی پیش وه‌خت دانراوه‌ی ئه‌گه‌ر سیسته‌میکی دی‌موکراسی ئامانج بیت.

"In particular, measures of the effectiveness of government such as the Economist Intelligence Unit's 'Functioning of Government' indicator, a sub-component of the Democracy Index, was found to be strongly associated with a country's peacefulness"¹³

"به‌تایبه‌تی، ئه‌و پێوانه‌ی وه‌ک حکومه‌تیکی چالاک له‌یه‌که‌ی ئابووریدا وا وینه‌ی ئه‌کریت که‌ کاریگه‌رییه‌کی راسته‌خوی هه‌بیت له‌سه‌ر ئاشته‌وا‌ی کومه‌لایه‌تی له‌وولاتدا"

له‌روانگه‌یه‌کی تیورییه‌وه‌ی ئه‌و بنا‌مایانه‌ی که‌ گرنگ بو‌ی بونی ئاشتی کومه‌لایه‌تی بریتین له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌:

خشته‌ی ٢

بنا‌ماکانی کومه‌لگایه‌یه‌کی ئاشته‌وا‌ی

که‌ هه‌ریه‌کیان به‌بنه‌مایه‌یه‌کی گرنگ داده‌نریت بو‌ی هه‌موو کومه‌لگایه‌یه‌کی که‌ خواستی پیکه‌وه‌ی ژیا‌ن تیبدا داواکاری هه‌موو چین و توێژه‌ی جیا‌وازه‌کانی کومه‌لگایه‌یه‌کی بیت. ئه‌وه‌ی که‌ بو‌ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ی گرنگ بیت به‌شیه‌وه‌یه‌کی گشتی ته‌وره‌کانی (قبولکردنی مافه‌کانی گرووپه‌کانی تری ناو کومه‌لگا، وه‌ حکومه‌تیکی کاراو لیها‌توو) ئهم دوو بنه‌مایه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر بژیرین بو‌ی شیکاری ته‌وره‌که‌مان وه‌ له‌هه‌مان کاتدا توێژینه‌وه‌که‌مان سنووردار ئه‌که‌ین به‌تیشک‌خسته‌سه‌ر حکومه‌تی عیراقی له‌سه‌رده‌می مالیکیدا، له‌سه‌ر ئهم دوو بنه‌مایه‌یه‌:

"..... Pillars such as *acceptance of the rights of others* and *well-functioning government* are vital in ensuring social cohesion, justice, and the prevention and mitigation of community tensions"¹⁴.

13 Some researchers, 2013: 11-12

14 Some researchers, 2013: 6-7

"بنه‌ماکانی وه‌ک دانپیانانی مافی به‌رامبه‌ر وه حکومه‌تیکی کارا و چالاک به دوو له بنه‌ما سه‌ره‌کیانه نه‌ژمی‌ریت بو به‌ده‌سته‌پێانی یه‌کیتی کومه‌لایه‌تی وه یه‌کسانی وه ریکگریکردن له‌هه‌ر توندتزییه‌وه له ناو کومه‌لگادا"

ئه‌و دوخه‌ی که ئیمه له‌عیراقدایه‌وه‌ی ده‌نالیین به‌تایبه‌تی که‌مه نه‌ته‌وه‌یاتییه‌کان وه به‌شیوه‌کی گشتیش گه‌لی عیراق، پێشیلکردنی مافه‌کانی که‌مه‌ینه‌کان له‌لایه‌ن زورینه‌وه، وه نه‌ک به‌ته‌نیا نه‌خویندنه‌وه‌ی که‌مه‌نه‌ته‌وایاتییه‌کان به‌لکو چه‌وساندنه‌وه‌و بیه‌شکردنیان له‌به‌شدارپیکردنیکی راسته‌قینه‌ی به‌ریوه‌بردنی عیراقدایه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌ماییه‌ی سه‌ره‌وه‌ی بیت که ریزگرتن و دانپیدانانی مافه‌کان له‌گه‌ل حکومه‌تیکی کارا و چالاک بنه‌مایه‌کی گرنگن بو به‌رده‌وامی یه‌کگرتووی کومه‌لگا و وه ریکگریکردن له‌بوونی کونفلیکت.

له به‌شیکی زور ئه‌و سه‌رچاوه ئه‌کادیمیانه‌ی که نووسراوه له‌باره‌ی عیراقه‌وه ته‌ئیکیردنه‌وه‌یه‌کی زورکراوه له‌سه‌ر ئه‌و راستییه‌، که ئه‌وانه‌ی زورینه‌ بوون له ده‌سه‌لات له‌عیراقی دوای سه‌دام حسین به‌هه‌مان شیوه‌ی ئه‌و ئه‌وه‌نده‌ی له‌خه‌می قورخکردنی ده‌سه‌لاتدابوون ئه‌وه‌نده به‌په‌روه‌شه‌وه‌نه‌بوون بو مامه‌له‌کردنیکی عادلانه له‌گه‌ل نه‌ته‌وه‌کانی تردا¹⁵. به‌تایبه‌تی له‌سه‌رده‌می نوری مالیکیدا قورخاکارییه‌کی زورکراوه له حکومه‌تی ئه‌وکاته‌ی عیراقدایه‌وه‌ی پسته‌کان به‌شیوه‌یه‌کی زور تایفی و مه‌زه‌به‌ی دابه‌شکراوون.

"Al-Maliki's sectarianism led to the transformation of Baghdad into a largely Shiite city"¹⁶

"پروژه‌ی به‌تایفه‌کردن له‌لایه‌ن مالییه‌وه بوه هوکاری گورپینی شاری به‌غداد بو شاریکی گه‌وره‌ی شیعه‌ نشین"

سه‌ره‌تاکانی ده‌سه‌لاتی مالیکی له‌عیراقدایه‌وه‌ی زور گرنگ بوو بو ئه‌م‌ریکیه‌کان له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی مالیکی که‌سیکی نه‌ناسراو بو له‌هاو‌کیشه‌ی سیاسی عیراقدایه‌وه‌ی دپلوماتکاره ئه‌م‌ریکیه‌کان به‌شیوه‌یه‌ی پیناسه‌ی ئه‌که‌ن:

".....unlike Jaafari, Maliki was "a tough guy," seemingly able to defy the Iranian regime"¹⁷.

"به پێچه‌وانه‌ی جه‌عفهریه‌وه، مالیکی که‌سیکی به‌هیز بو، وه ئه‌وه‌ی ئه‌بیرا که له‌تواناییدا بیت به‌ره‌نگاری رژیمی ئیرانی بیته‌وه"

له‌کاره‌گرنه‌گه‌کانی مالیکی ئه‌وه‌بوو که بتوانیت کاریگه‌ری ئیرانییه‌کان که‌مبکاته‌وه له‌سه‌ر عیراق وه له‌هه‌مان کاتدا ناسایش و نارامی بگیریته‌وه بو عیراقیه‌کان. توانی به‌هاو‌کاری هیزه‌کانی سه‌حوه قاعیده له‌عیراقدایه‌وه‌ی ناو‌به‌ریت وه تارا‌ده‌یه‌کی زوریش مامه‌له‌کردنی له‌گه‌ل میلیشیا شیعه‌کاندا تووند بوو به‌وه‌ی که مالیکی ئه‌یه‌ویت چه‌ک و هیزی سه‌ربازی نه‌مینیت له‌ده‌ره‌وه‌ی ده‌وله‌ت. توانی قاناعات به‌ئه‌م‌ریکیه‌کان بکات که ئه‌م جه‌نگی دژه میلیشیا ئه‌کات وه هیزه سنویه‌کانی له‌چه‌ک دامالی له‌ناو به‌غداد وه به‌م شیوه‌یه‌ هیزه میلیشیا شیعییه‌کان ئه‌م هه‌له‌یه‌یان قوسته‌وه‌و پاکسازییه‌کی ئیسنیکیان ئه‌نجامدا، که ده‌ره‌نجامه‌که‌ی ریزه‌ی سنونه‌کان له به‌غداد له ٢٠٠٣ دا به ٤٥٪ ئه‌ژماره‌که‌را به‌لام له ٢٠٠٧ ئه‌و ریزه‌یه‌یه‌ بوو به ٢٥٪:

15 <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/iraq-war-on-terror/losing-iraq/who-is-nouri-al-maliki/>

16 <http://www.juancole.com/2014/08/mistakes-maliki-country.html>

17 <http://www.newyorker.com/magazine/2014/04/28/what-we-left-behind>

"...but as a result, the Shiite militias came into disarmed Sunni neighborhoods at night when the Americans weren't looking, and ethnically cleansed them. Baghdad went from some 45% Sunni in 2003 to only 25% Sunni by the end of 2007"¹⁸

" وهك دهره‌نجاميك ميليشيا شيعه‌كان توانيان چهك له سوونه‌كان دامالن وه پاكسازى نه‌ژادى نه‌نجام بدهن به‌رامبه‌ريان له‌كاتى شه‌ودا نه‌و كاتانه‌ى نه‌مريكه‌كان نه‌يان نه‌بينى. به‌غداد له‌ده‌ره‌نجامدا له ٤٥٪ سوونه‌نشينه‌وه له ٢٠٠٣ هوه‌گوڤا بو ٢٥٪ هه‌تا كوڤاى ٢٠٠٧ "

حكومه‌تى عيراقى به‌شيوه‌يه‌كى زور رادبكالپانه گورانكارى به‌سه‌ردا هات له‌سه‌رده‌مى ماليكيدا به‌هوى كه هه‌موو هه‌وله‌كانى ماليكى به‌ره‌و ناراسته‌ى كو‌كردنه‌وى زورترين ده‌سه‌لات بوو له‌سه‌ر هه‌رسى ناسته‌كه‌ى ده‌سه‌لاتدانان (ياسادانان و دادوه‌رى و جيبه‌جيكردن). نه‌م كردارانه‌ى ماليكى به‌شيوه‌يه‌كى زور كارىگه‌رى راسته‌وخوى هه‌بوو له‌سه‌ر توند‌كردنه‌وه و خه‌ستكردنه‌وى رق و كينه‌له‌به‌بينى نه‌ته‌وه جياواز و مه‌زه‌به‌به جياوازه‌كان تارا‌ده‌يه‌ك ناشتى و ناسايشى كومه‌لايه‌تى له‌عيراقدا خه‌ستوبوه دوخيكى زور مه‌ترسيداوه‌ه. له‌هه‌مان كاتدا وهك دهره‌نجاميكى سروشتى له‌غيايى ناشتى و ناشته‌واى كومه‌لايه‌تيدا، بلا‌بونه‌وى گه‌نده‌لى و گه‌شه‌كردنى به‌شيوه‌ى شاقولى (له‌ناست پله‌به‌رزه‌كانى ده‌وله‌تدا) وه به‌شيوه‌يه‌كى ناسوى (له‌سه‌ر ناستى تاكه‌كانى كومه‌لگا) هه‌موو دامود‌ه‌زگاكانى ده‌وله‌تى گرتبووه وه به‌تاييه‌تى له‌ناو سيكته‌ره‌كانى سوپا و پوليس و ناسايش و دادگاكاندا.

له‌دواى حكومرانى ماليكى له‌عيراقدا بو ماوه‌ى ٨ سال جه‌مسره مه‌زه‌به‌بى و تايغيه‌كان نه‌وه‌نده توخ بونه‌وه به‌شيوه‌زىك ليكترازان و پارچه پارچه بوونى عيراق روژ له‌دواى روژ نزيكت نه‌بووه وه، وه هه‌رئه‌مه‌ش وايكرد كه ناشتى كومه‌لايه‌تى و پيكه‌وه ژباني نه‌ته‌وه جياوازه‌كان به‌ره‌و دوخيكى مه‌حان به‌ريت. له‌هه‌مان كاتدا بلا‌ووبونه‌وى ريژه‌يه‌يه‌كى زور له‌گه‌نده‌لى له‌دام و ده‌زگاكانى حكومه‌ت به‌هوى قورخاكارى له‌لايه‌ن مالكييه‌وه به‌تاييه‌تى له‌م سببى دامو ده‌زگاييه (پوليس و سوپا و دادگا) كارىگه‌رى راسته‌وخوى هه‌بوو له‌سه‌ر ناشتى كومه‌لايه‌تى. به‌جوريك سيمائى تايغى و مه‌زه‌به‌بى له‌م سيده‌زگاييه‌ى ناوم برد، بلا‌ووبوه‌وه كه هه‌ر تاكيكى سونى بگيراييه به‌تومه‌تى تيرور يان هاو‌كارى هيزه تيرورسته‌كان، نيت نه‌وه به‌سبوو بو له‌ناو‌بردنى تاوانبار. نه‌م پاكسازى مه‌زه‌به‌بىه سه‌ره‌تاييه‌ك بو بو دروستكردنى دوخيك له‌لاوازبوونى هه‌ستى به‌شدارپييكردن وه بوون به‌هشيك له‌و حكومه‌ته‌ى كه‌به‌ناوى عيراقيه‌كانه‌وه حكومرانى وولاتى كرد له‌سه‌رده‌مى ماليكيدا. به‌هه‌راوردىك له‌گه‌ل وولاتانى نه‌مريكاي لاتينى له‌گه‌ل عيراقدا ده‌گه‌ينه نه‌و دهره‌نجامه كه چون له‌هه‌ندى وولاتى وهك (برازيل، كولومبيا، مكسيك) دوخيك له‌به‌مافياكردنى كومه‌لگا دروست ببوو له‌ده‌ره‌نجامى نه‌وگه‌نده‌ليانه‌ى كه له‌ناو (پوليس و دادگاكاندا) بلا‌ووبوه^{١٩} نه‌وه به‌پيچه‌وانه‌ى وولاتانى لاتينى نه‌مريكا له‌عيراقدا زيارتر هه‌ستى كه‌مه‌نه‌ته‌ويه‌يه‌كان به‌ره‌و جورىك له‌پيكه‌يتنانى هيزى چه‌كدارى رو‌يشتوو وه به‌تاييه‌تى سوننه‌كان له‌پاريزگا سونيه‌كان تارا‌ده‌يه‌يه‌كى زور له‌خوناماده‌كردندا بوون بو پيكدادان له‌گه‌ل ده‌وله‌تى مه‌ر كه‌ز. نه‌و‌يش له‌ده‌ره‌نجامى نه‌و قورخكردنه‌ى ده‌زگاكانى (پوليس و ناسايش و دادگاكان و سوپا) بو تايه‌فه‌يه‌كى دريايكراو كه بووبونه نامرازىك بو جيبه‌جيكردنى بيروبو‌چوونه مه‌زه‌به‌بىه‌كانيان:

18 Ibid.

19 Domínguez & Shifter, 2013 341-345

Research by IEP has also found a strong link between corruption within the police, military and judiciary and levels of peace. Furthermore, there appears to exist a 'tipping point' such that after a certain level of corruption small increases in corruption result in large falls in peacefulness²⁰.

" له توپژینه‌وه‌یه‌یه‌کی ده‌زگای نابووری و ناشته‌وای نه‌وه‌ده‌نجامه‌ده‌ر که‌وتوووه‌که‌لینکیکی به‌هپز هه‌یه‌له‌نیوان بوونی گه‌نده‌لی له‌ناو پولیس و سوپا و دادگا وه‌ئاستی ناشتی له‌ناو کو‌مه‌ل‌گادا...."

که‌مه‌نه‌ته‌واتیبه‌کان بو پاریز گاریکردن له‌خویان له‌ده‌ستگیر کردنیان به‌تومه‌تی تیروز، هانیان برده‌وه‌به‌ر بیرو بو‌چوونه‌مه‌زه‌به‌ی و تایفه‌کانیان. پاکتاوی مه‌زه‌به‌ی و لاوازی هه‌ستی به‌شداریپیکردن له‌حکومه‌ته‌که‌ی مالکیدا عیراقی گه‌یانده‌ئهم دوخه‌ی ئیستا که‌دووهمین شاری که‌شاری (موسل) ه‌له‌ماوه‌یه‌کی زور کورتدا که‌وته‌ژیرده‌ستی ریکخراویکی تیروریستی، له‌کاتیکدا نه‌وه‌سوپاییه‌ی که‌چهند ساله‌به‌بوجه‌یه‌کی خه‌یالی پرچک‌ه‌که‌را هه‌له‌هات و نه‌یتوانی به‌رگری بکات.

به‌شی دووهم/ سه‌ره‌تاکانی پروسه‌ی به‌میلیشیاکردنی عیراق:

ته‌وه‌ری یه‌که‌م

گرنگی پینگی عیراق له‌سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌ی نه‌میریکا له‌سه‌رده‌می (باراک ئوباما) دا له‌م به‌شه‌ی تری توپژینه‌وه‌که‌دا هه‌ول نه‌ده‌ین تیشک بجه‌ینه‌سه‌ر دوو ته‌وه‌ر، یه‌که‌میان گرنگی عیراق له‌سیاسه‌تی په‌یره‌و‌کراو اعلان‌کراوی باراک ئوبامادا وه‌چون ئوباما و حکومه‌ته‌که‌ی نه‌رواننه‌ئهو پیگه‌سه‌راتیجیه‌ی که‌عیراق هه‌یه‌تی له‌روژه‌له‌لاتی ناوه‌راستدا، وه‌ته‌وه‌ری دووهمیان نه‌وه‌قوناغه‌هه‌ستیاره‌ی که‌عیراقی پیندا تیده‌پهریت، مه‌به‌ستمان له‌م قوناغه‌ئهو ژینگه‌نا‌ته‌ندروسته‌یه‌که‌ده‌وله‌تی عیراقی تیدایه‌به‌وه‌ی به‌شیک‌ی زوری شاره‌سوونیه‌کان که‌وتوووه‌ته‌ده‌ستی ده‌وله‌تی ئیسلامی وه‌ریژه‌یه‌کی زوری ناواره‌هه‌یه‌که‌شار و گونده‌کانیان به‌جه‌پشتوووه‌سه‌ر که‌وتن به‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئیسلامی و کوتای ئهم ریکخراوه‌له‌ناوچه‌سنوویه‌کاندا داهاتووی عیراق دیاری ده‌کات وه‌له‌هه‌مانکاتدا به‌رژه‌وه‌ندی وولاتانی هاوسیی و نیوده‌وله‌تیش نه‌که‌ویته‌ژیر کاریگه‌ری ئهم داهاتوووه‌.

نه‌گه‌ر چاویک بجه‌شین به‌(سه‌راتیجی ناسایشی نه‌میریکا ٢٠١٥) که‌له‌لایه‌ن ئیداره‌ی ئوباماوه‌له‌مانگی (٢) ی ٢٠١٥ اعلانی بو‌کرا، گرنگی سه‌رکه‌وتن و له‌ناو‌بردنی داعش له‌عیراقدا به‌شیوه‌یه‌کی زور به‌رچاو جه‌ختی له‌سه‌ر کراوه‌ته‌وه‌بو‌نموونه‌ناوی عیراق زوورترین جار دووباره‌بوته‌وه‌به‌به‌رامبه‌رامبه‌ر به‌وولاتانی وه‌ک سوریا و ئیران و نه‌فغانستان و لیبیا و سومال، وه‌به‌هه‌مان شیوه‌ش ناوی ده‌وله‌تی ئیسلامی زوورترین جار دووباره‌بوته‌وه‌به‌به‌راوورد به‌ریکخراوی قاعیده‌له‌م خشته‌یه‌ی خواره‌وه‌دا زیاتر روونم‌کردوته‌وه‌: خشته‌ی ٣ و ٤

خشته‌ی ٣

س‌تراتیژی ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یی ٢٠١٥	National Security Strategy 2015 ²¹
ناوی وولات	چه‌ندجار ناوی هاتووه
عیراق	١٣
سوریا	٧
ئیران	١١
ئه‌فغانستان	١٠
لیبیا	٢
سومال	٣

خشته‌ی ٤

س‌تراتیژی ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یی ٢٠١٥	National Security Strategy 2015 ²²
ناوی ریک‌خراوی تیروریستی	چه‌ندجار ناوی هاتووه
ده‌وله‌تی ئیسلامی - داعش	١١
قاعیده	٧

گرنگی رزگارکردنی عیراق بوّ ئه‌مریکه‌کان نه‌گه‌رپته‌وه بوّ ئه‌وه هه‌ستکردنه مورالییه‌ی که‌لای ئه‌مریکه‌کان هه‌یه به‌رامبه‌ر به‌ عیراق، له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌وان بوون که‌ رژیعی پیشوویان لابردو به‌لینی ده‌وله‌تیکی مودیرن و دیموکراسیان به‌عیراقییه‌کاندا وه ئیستا ئه‌وه گه‌له‌ تووشی مه‌ترسی داعشی بوونه‌ته‌وه:

"Moreover, the President said, the U.S. has a moral obligation in Iraq to defend populations that face slaughter at the hands of ISIS fighters²³"

" له‌روانگه‌ی سه‌روکی ئه‌مریکاه‌وه ئه‌وه ئه‌مریکان پابه‌ندبوونیکی مورالیان به‌رامبه‌ر عیراقییه‌کان وه ئه‌بیت بیانپاریزن له ده‌ستی ده‌وله‌تی ئیسلامی...."

21 https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf. P 1-35

22 Ibid. 1-35

23 <http://time.com/3095598/obama-iraq-isis/>

وه پاشان ناکریت سهیری عیراق بکهین وهك سوریا له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌عیراقدنا حکومه‌تیکه‌ی دانپیانراوی نیوده‌له‌تی هه‌یه به‌لام له‌سوریا‌دا حکومه‌ته‌که‌ی به‌شار ئه‌سه‌د له‌ئاستی نیوده‌وله‌تیدا کارکردن له‌گه‌لبیدا وه‌ستینراوه. له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌مانه‌شدا حکومه‌ت عیراقی و حکومه‌تی ئه‌میریکی کونتراکتیکی ئاسایشی ئیمزاکراو هه‌یه له‌نیوانیاندا به‌وه‌ی که هه‌ر کاتیک عیراقیه‌کان پیوستیان به‌یارمه‌تی سه‌ربازی بیت بتوانن داوای بکه‌ن له‌ئه‌میریکیه‌کان شه‌تر. خالیکی تر وهك ستراتیجیه‌کی گرنگی ئه‌مه‌ریکیه‌کان ئه‌وه‌یه که کورد تا که هیزی هاوپه‌یمانی ئه‌میریکیه‌کانه له‌عیراقدنا که له‌جنگی دژ به‌رژیمی حیزبی به‌عس به‌شداربووه وه هیزه ئه‌میریکیه‌کان به‌ئازادانه له‌ناوچه کوردیه‌کان ماونه‌وته‌وه، ناکریت ئه‌م هیزه هاوپه‌یمانه پشتگویی بخه‌ین و ته‌سلیمی ده‌ستی داعشیان بکه‌ین:

"The Kurdish region, which has been semi-autonomous since the United States invaded in 2003 and has grown more autonomous from Baghdad ever since, also happens to be a much more reliable US ally than is the central Iraqi government"²⁵ □

" هه‌ریمی کوردستان که زیاتر وهك ناوچه‌یه‌کی سه‌ربه‌خو ئه‌بینریت به‌تایبه‌تی له‌داوای هیژی ئه‌میریکیه‌کان بو سه‌ر عیراق له ٢٠٠٣ وه له‌م کاته به‌داوای زیاتر سه‌ربه‌خوی خوی وه‌رگرتوو له‌به‌غداد، هاوپه‌یمانیکی متمانه‌پیکراوی زیاتر هه‌تا حکومه‌تی مه‌رکه‌زی"

له‌روانگه‌ی ئه‌و خالانه‌ی که باسه‌مانکرد له‌سه‌ره‌وه نه‌خشه‌ی رزگار کردنه‌وه‌ی عیراق له‌داعش له‌لایه‌ن ئه‌میریکیه‌کانه‌وه بو به‌شیک له‌ستراتیجی و ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یی ئه‌میریکیه‌کان به‌تایبه‌تی وه وولاتانی روژئاواش به‌شیوه‌یه‌کی گشتی. سه‌ره‌تای ئه‌م نه‌خشه‌یه‌ش به‌بهره‌ی (گاردی نیشتمانی) ده‌ستی پیکرد که له‌م به‌شانه‌ی تری توژینه‌وه‌که‌دا هه‌ول ئه‌ده‌ین زور به‌قوڵی تیشک بخه‌ینه سه‌ر لایه‌نه‌ پوسه‌تیف و نیگه‌تیفه‌کانی.

ته‌وه‌ری دووهم

بهره‌که‌ی (گاردی نیشتمانی) وهك چاره‌سه‌ریک بو به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی داعش: له‌پاش داگیرکردنی شاری موصل له‌لایه‌ن داعشه‌وه له‌مانگی تموزی ٢٠١٤ وه کشانه‌وه‌ی سوپای عیراق له‌و شاره‌، مه‌رجه‌عی شیعه‌کان به‌فتوایه‌ک له‌لایه‌ن سیستانیه‌وه داوای دروستکردنی (حه‌شدی شه‌عی) کرد وهك هیز و سوپایه‌ک بو وه‌ستاندنی فروانبوونی مه‌ترسییه‌کانی داعش بو سه‌ر شاره شیعه نشینه‌کان وه به‌تایبه‌تی شاری بغداد، وهك وه‌لامدانه‌وه‌یه‌ک بو داواکه‌ی سیستانی به‌هه‌زاران گه‌نجی شیعه مه‌زه‌ب له‌ناوه‌راست و خواروی عیراقه‌وه په‌یوه‌ندیانکرد به‌م میلیشیاپه‌یه‌وه . له‌م کاته به‌داوای به‌شیوه‌یه‌کی زور رادیکالیانه به‌ریوه‌بردنی جه‌نگ به‌رامبه‌ر داعش درایه ده‌ست میلیشیا شیعه‌کان و وه سوپای عیراقیش وهك یه‌که‌یه‌کی سه‌ربازی که‌تا که رولی بریتی بو له‌کردنه‌وه‌ی کوگاکا و جبخانه‌کانی که‌چکه‌یان تیدا هه‌لگرته‌بو، بو حه‌شدی شه‌عی. بو راگراتنی بالانسی هیزه‌کان له‌عیراقدنا وه بوئه‌وه‌ی بتوانریت نه‌خشه‌ی ئه‌میریکیه‌کان سه‌ربگریت له‌ده‌رکردنی داعش له‌پاریزگاسوننه‌کان، به‌روه‌که‌ی (گاردی نیشتمانی) هینارییه‌ ناراه‌وه‌وه و وه به‌شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی (جون کبیری) وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی ئه‌میریکی به‌داریه‌ری ئه‌م به‌روه‌که‌یه‌ دادنه‌ریت.

24 world.time.com/2011/10/21/iraq-not-obama-called-time-on-the-u-s-troop-presence/
25 http://www.vox.com/2014/8/8/5982275/obamas-implicit-bargain-with-isis-for-iraq

"....On Wednesday, Mr. Kerry held a whirlwind series of meetings in Baghdad with Haider al-Abadi, the new Iraqi prime minister, and other top Iraqi officials. Afterward, Mr. Kerry told reporters that Iraqi leaders had made sufficient political progress toward forming an inclusive government to warrant further cooperation with Iraq against ISIS, including efforts to help train Iraqi security forces. "We stand by Iraq as it continues to build a government that meets the needs of each of Iraq's diverse communities," Mr. Kerry said.

Mr. Kerry hailed the Iraqis' decision to create new national guard units that would be recruited locally and given the main responsibility for security in their home areas. "The United States is prepared to provide technical advice and assistance in order to help the Iraqis move this very important initiative forward," Mr. Kerry said²⁶.

"..... له‌روژی چوارشه‌مه‌دا به‌ریز کیری کومه‌لیک له‌چاوپیکه‌وتن و دانیشتی نه‌نجامدا له‌به‌غداد له‌گه‌ل هیدهر عه‌بادی سه‌رو‌و‌ه‌زیرانی نوی عیراق وه‌له‌گه‌ل چهند گه‌وره به‌پرسیکی تری عیراقیدا. له‌پاشاندا به‌ریز کیری به‌رژنامه‌وانه‌کانی راگه‌یاندا که سه‌ر کرده‌ی عیراقیه‌کان به‌ره‌و بریاریکی سیاسی نه‌رون به‌دروستکردنی حکومه‌تیکی بنکه‌فراوان به‌ئامانجی هاو‌کاریکردنی زیاتری به‌کتری بو‌به‌هنگاربوونه‌وه‌ی مه‌ترسی ده‌وله‌تی ئیسلامی وه‌ه‌روه‌ها بو‌مه‌شقیپکردنی هیزه‌کانی ئاسایش " رایگه‌یاندا به‌ریز کیری.

" به‌ریز کیری ده‌ستخوشی له‌و بریاره‌ی عیراقیه‌کان کرد تایه‌ت به‌دروستکردنی به‌که‌کانی گاردی نیشتمانی که بتوانیت له‌خه‌لکی لو‌کاله‌کان دا‌بمه‌زینیت له‌به‌که‌کانی گاردی نیشتمانی و وه‌ئهم دامه‌زاراوانه‌هه‌ستی به‌پرسیاریتی پاراستنی ئاسایشی ناوچه‌کانی خویانیان له‌لا دروست بیت "

ئهم جاره‌یان به‌جیاواز له‌جاری پيشوو که (هیزی سه‌حوه) دروستکرا بو‌له‌ناوبردنی قاعیده له‌ناوچه‌سنووبیه‌کان له‌سه‌رده‌می حکومی مالیکدا وه‌به‌تایه‌تی له‌ساله‌کانی (٢٠٠٦-٢٠٠٩)، ئهم هیزانه‌ی تر که له‌گاردی نیشتمانی پیکه‌هه‌نیرین نه‌بیت بکرینه هیزیک که مووچه‌یان بودابینبکریت له‌لایهن حکومه‌تی مه‌رکه‌زیه‌وه وه‌نابیت هه‌له‌کانی مالکی دووباره‌بیته‌وه که له‌پاش له‌ناوبردنی قاعیده له‌عیراقدا، هیزه‌کانی سه‌حوه‌ی پشتگوی خست و نه‌یهیشت بینه به‌شیک له‌هیزه‌کانی پولیس و ئاسایش و سوپا. ئهم جاره‌یان ئهم هیزانه نه‌ک هه‌رئه‌بنه به‌شیک له‌دامه‌زاراوه‌ی سوپای عیراق و مووچه وه‌رئه‌گرن له‌سه‌ر وه‌زاره‌ته‌کانی دیفاع و ناوحو، به‌لکو پاراستنی ئاسایشی پاریزگا‌کانی خویانیان پیده‌سپیریت وه‌ئیتز چیتز هیزیکی تری مه‌زه‌ب شیعه نابنه فه‌رمانه‌وه‌وا له‌م ناوچه‌ه‌دا:

"US officials said al-Abadi had promised to create a national guard of local fighters to secure Iraq's 18 provinces – each run by a governor. That would ensure that the Iraqi army and its mostly Shia force would not be in charge of security in Sunni regions. That would bring salaried jobs, government pensions and other benefits to areas of Iraq neglected during al-Maliki's eight years in power and which proved fertile breeding ground for Isis²⁷. □

" به‌پرسه ئه‌م‌ریکیه‌کان ئه‌وه‌یان راگه‌یاندا که عه‌بادی به‌ئیتیداوه به‌پیکه‌تانی گاردی نیشتمانی بو‌جه‌نگاوه‌ره لو‌کالییه‌کان وه‌هه‌ر به‌که‌یه‌ک له‌گاردی نیشتمانی به‌په‌وه‌ئه‌بریت له‌لایهن پاریزگاوه. به‌م شیوه‌یه‌گرینتی ئه‌وه ئه‌دریت که هیزه شیعه‌کان هه‌موو هیزه ئه‌منیه‌کان کونترول ناکهن بوخویان وه‌سوونه‌کانیش به‌شدار نه‌بن..."

یاسای گاردی نیشتمانی که پیکه‌تاوه له (٨) ماده زور به‌روونی ئه‌وه ته‌ئکید‌کردنه‌ی تیدا ده‌خوینریته‌وه که ئه‌وه هیزانه‌ی ئه‌که‌ونه ژیرچه‌تری ئهم یاسایه‌وه ئه‌بنه به‌شیک له‌سوپای نیشتمانی و وه‌تیکه‌له‌ئه‌کرین له‌گه‌ل هیزه‌کانی تری پولیس و

26 nytimes.com/2014/09/11/world/middleeast/saudi-arabia-isis.html?_r=0

27 theguardian.com/world/2014/sep/10/john-kerry-baghdad-obama-isis-strategy

ئاسایشی حکومه‌تی مه‌رکه‌زی^{٢٨}، ئەم ته‌ئیکردنه بو ئەوه ده‌گه‌ریته‌وه که ئەمجاره‌یان ئەبیت هیزه سونیه‌کان دلنیاکرا‌بیتنه‌وه له‌وه‌ی که‌له‌دوای داعش ئەمه‌نیش هاوشیوه‌ی داعش له‌ناو له‌نه‌برین و توشی لیپرسینه‌وه‌ی یاسای و ئەمنی نه‌بنه‌وه. له‌هه‌مانکاتدا له‌دریژه‌ی یاسه‌که‌دا هاتوو که هیزه‌کانی گاردی نیشتمانی سه‌ربه‌پاریزگایه‌ک بوی نیه له‌ده‌ره‌وه‌ی پاریزگایه‌کی خوی هه‌چکاره‌یک ئەنجام‌دات و هه‌چ هه‌زیکی تریش (چ سوپای عیراقی بیت یان گاردی نیشتمانی پاریزگایه‌کی) تر بو‌یان نیه بچنه ناو پاریزگایه‌کی تره‌وه، ئەم خاله‌شیان به‌هه‌مان شیوه دلنیاکردنه‌وه‌ی پاریزگا سونیه‌کانه له‌وه‌ی هه‌چ هه‌زیکی ده‌ره‌کی ناتوانیت ته‌ده‌خول بکات له‌کاروباری پاریزگاکانیان و هه‌یوان له‌ریگه‌ی ئەنجومه‌نی پاریزگاکانیانه‌وه کاروباری ئاسایشی خویان ئەبه‌ن به‌ریوه.

المادة الخامسة: لا يجوز لقوات الحرس الوطني ان تمارس عملها خارج حدود المحافظة مطلقا كما لا يجوز دخول قوات من خارج المحافظة سواء من الجيش العراقي او الحرس الوطني محافظات أخرى، او بقية الأجهزة الأمنية من خارج المحافظة الا بعد موافقة السلطات المحلية المسؤولة داخل المحافظة او بناء على طلبها استثناء إعلان حالة الطوارئ والحرب بقرار من مجلس النواب^{٢٩}.

ئهمه‌ش له‌مه‌ودایه‌کی درێژخایه‌ندا ئەبه‌ویت ئەو نامه‌نجه‌ بیه‌کیت که جاریکی تر ئەو پاریزگاسوونیا نه‌بنه‌وه مولگه‌ی داعش و هاوشیوه‌کانیان و هه‌رخه‌لکی ناو پاریزگایانه‌په‌چه‌کته‌کرین به‌کاره‌هه‌نرین به‌رامبه‌ر هه‌ره‌هه‌زیکی تری چه‌ک به‌ده‌ست. له‌لایه‌کی تره‌وه و ئیتر وه‌ک سه‌رده‌می حکومه‌رانی مالکی پویست ناکات هه‌زیکی که به‌ئایدولوژیایه‌کی مه‌زه‌به‌ی شیعی په‌روه‌ده‌کرا بوون و له‌ناو شاری موصل، ئەنبار، صلاحه‌دین جیگه‌رکه‌ینه‌وه، به‌لکو ئەمجاره‌یان ئەم هه‌زانه سه‌ر به‌خه‌لکی ئەو پاریزگایانه ئەبن و وه‌به‌ئایدولوژیای ناوچه‌ی و تایفی ئەجه‌نگین.

ته‌وره‌ی سییه‌م

ئاسینه‌وه‌ی گاردی نیشتمانی له‌چوارچه‌وه‌ی پیناسه‌ی مه‌لیشیا وه‌مه‌ترسیه‌کانی گاردی نیشتمانی له‌سه‌ر ناشتی کۆمه‌لایه‌تی

له‌دروستکردنی ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌ی له‌سه‌رده‌می مودیرنه‌دا پاراستنی ئاسایشی ناوخو و ده‌ره‌کی جیاکراوه‌ته‌وه وه هه‌رچون پاراستنی ناشتی و ئاسایشی ناوخوی وولات گه‌رنه‌که بو هه‌ر سیسته‌میکی سیاسی به‌هه‌مان شیوه‌ش پاراستنی ئاسایشی وولات له‌هه‌ره‌شه‌ی ده‌ره‌کی گه‌رنه‌که، له‌هه‌مانکاتدا ئەرکی پاراستنی ئاسایشی ناوخو سپه‌ردراوه به‌داموده‌زگای (پولیس و ئاسایش) وه‌ریگه‌ریکردن و احتواکردنی هه‌ره‌شه‌ی ده‌ره‌کی سپه‌ردراوه به‌دامه‌زراوه‌ی سوپا:

"The differentiation between internal and external security, and between police and military, has been a core principle of the modern nation-state³⁰".

28 http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/iraq/2014 "لعراق.. نص مشروع قانون "تشكيل الحرس الوطني

29 http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/iraq/2014 "لعراق.. نص مشروع قانون "تشكيل الحرس الوطني

30 Lutterbeck, D. (2004): 45-46.

له‌عیراقی سه‌رده‌می حکومرانی مالیکیدا هیچ کام له‌م ده‌ز گایانه (پولیس و ئاسایش و سوپا) نه‌یان‌توانیوو بینه‌هۆکاری پاراستنی هاوولاتیان و نیشتمان‌ه‌که‌بان وه تاراده‌یه‌کی زوژیش ئه‌م ده‌ز گایانه به‌هۆکاری دروستبوونی گه‌نده‌لی و گه‌شه‌کردنی ده‌مارگیری تافی و مه‌زه‌به‌ی ئه‌ژمیران. یه‌کیک له‌ئامانجه‌کانی مالیکی هه‌ر له‌سه‌ره‌تای گرتنه‌ده‌ستی حکومرانی له‌عیراق بریتی بوو له‌دروستکردنی ده‌ز گایه‌کی جیه‌جیکاری وک (پولیس و ئاسایش) وه هه‌روه‌ها سوپایه‌ک که راسته‌خۆ سه‌ره‌سه‌روکی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بیت وه هه‌ر له‌یه‌که‌مین دیداری تلفزیونیدا له‌گه‌ل (سی ن ن) له‌سالی ٢٠٠٦ به‌رنامه‌ی کاری بوو چوارسال خسته‌روو وه نه‌ی شارده‌وه که ئاراسته‌ی کاره‌کانی به‌ره‌و ئه‌خاله‌ ئه‌بات که ئه‌بیت هه‌موو هیزیکی چه‌کدار سه‌ر به‌مه‌رکه‌ز و له‌ژیر فه‌رمانی حکومه‌تی مه‌رکه‌زدابن:

"Al-Maliki said Iraqi society must be cleansed of terrorism, the government must be rid of "administrative corruption" and factional militias must be disarmed. We must also address the issue of government centrality and the centrality of the armed forces and that weapons must only be in the hands of the government and the people must be disarmed," he said.

He said that "no militia in Iraq can share authority with the government's armed forces"³¹

"مالیکی ووتی ئه‌بیت هه‌موو کومه‌لگای عیراقی پاکبکریته‌وه له‌تیروریست وه ئه‌بیت حکومه‌ت ئه‌و گه‌نده‌لییه ئیدارییه‌ی که هه‌یه‌یه لای به‌ریت وه میلیشیاکان له‌چه‌ک دامالین. وه ئه‌بیت مه‌رکه‌زیه‌تی حکومرانیمان هه‌بیت وه مه‌رکه‌زیه‌تی سوپا به‌جوریک که چه‌ک به‌ته‌نها له‌ده‌ستی حکومه‌تدا بیت..."

هه‌ر له‌بنه‌رتدا عه‌قلیه‌تی به‌مه‌رکه‌زیبوونی عیراق یه‌کیکبووه له‌و سیاسه‌تانه‌ی که‌په‌یره‌و کراوه وه به‌تایه‌تی داموده‌ز گاکانی (پولیس و ئاسایش و سوپاش) له‌سه‌رده‌می مالکیدا کرابوونه پاشکوی تاکه‌که‌سیک و وه پروفیشیونالیزیم و کارا و لیهاتووی له‌م ده‌ز گایانه‌دا بریتی بوو له‌گه‌نده‌لییه‌کی له‌راده‌به‌ده‌ر وه خه‌لکانیکی زور دامه‌زرابوون که‌تاکه‌هۆکاری دامه‌زراندیانندن ئه‌وه‌بوو که وه‌لانیان بو مالکی و حیزبه‌که‌ی هه‌به‌له‌جیاتی بوونی وه‌لاء بو‌خاک و نیشتمان³². هه‌روه‌ک له‌خشته‌ی (٢) دا ئیشاره‌تم پیدا له‌بناماکانی ناشتی کومه‌لاتی له‌هه‌ر کومه‌لگایه‌ک بریتوو (له‌کونترۆلکردنی ریژه‌ی گه‌نده‌لی و که‌می گه‌نده‌لی وه قبولکردنی مافه‌کانی گرووپه‌کانی تری ناوکومه‌لگا، وه حکومه‌تیکی کارا و لیهاتوو) به‌لام هیچ کام له‌م بنامایانه نه‌هاتبوونه دی وه‌هه‌ربوویه‌ عیراق به‌و هه‌موو سوپا و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نییه‌وه نه‌یتوانی به‌رگه‌ی هیزیکی وه‌ک داعش بگریه و هه‌رسی هیئا.

بوویه‌ دروست بوونی هیزی میلیشیا (وه‌ک حشدی شعبی) وه بونیان به‌به‌شیک سهره‌کی له‌جه‌نگی دژ به‌داعش له‌عیراقد و وه کاردانه‌ویه‌کی سروشتی سه‌یر ئه‌کریت له‌به‌ر ئه‌وه‌ی بوونی ده‌سه‌لاتیکی دانپانراو که مونوپولی به‌کارهینانی هیزی هه‌بیت له‌روانگه‌ی (ماکس فیبه‌ره‌وه) بریتیه‌یه له‌و هیزه‌ی یان یه‌که‌یه‌ی که پی ده‌وتریت ده‌وله‌ت:

"Weberian concept of the state, which views the state as a monolithic entity and as the only beholder of the monopoly of violence"³³

31 http://www.huffingtonpost.com/john-a-tures/how-we-enabled-isis-by-di_b_5947796.html

32. <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/iraqs-50000-ghost-soldiersanalysis-this-is-further-proof-of-army-corruption-9896611.html>

33. Balcells. (2012): 406-411

" تیروانیی قبیله بو دولت نه‌وه‌یه که نه‌بیت دولت مونوپولی بیت وه تاکه سه‌رچاوه بیت که مونوپولی توندو تیژیسی کردبیت "

به‌لام له‌عیرا قدا دولت نه‌وه توانایی له‌ده‌ستداوه بویه وه هه‌ر له روانگی (قبیله‌وه) هوکاری دروستبونی نه‌مه میلشیاپانه نه‌گه‌ریته‌وه بو فله‌هینانی دولت له به‌نه‌نجام نه‌گه‌یانندی نه‌وه نه‌ر که‌یه که‌هه‌یه‌تی له مونوپولکردنی هیژ و به‌کارهینانی له‌ده‌ستی خویدا:

".....Weberian accounts of militias as constitutive of state failure³⁴"

" قبیله وینه‌ی میلشیا نه‌کات به‌وه‌ی که له‌فله‌شلی دولت‌ته‌وه دروست نه‌بیت "

له بو سه‌مانندی نه‌مه قسه‌یه‌ی (قبیله‌ر) نه‌توانین بو نمونه سه‌یری وولاتیکی وه‌ک لبنان بکه‌ین که چون له‌غیابی دولت‌تدا هیزه میلشیاکانی (حزب الله) به‌شیکی زوری نه‌وه نه‌ر کانه‌یان پرکردوته‌وه که دولت‌تی لبنانی ناتوانیت پرینابکاته‌وه . (لایا بلاسی) له‌وه خویندنه‌وه‌ی که کردویه‌تی بو کتیبه‌که‌ی (اریال نه‌هرام) (جه‌نگاوه‌ران به‌وه‌کاله‌ت : له‌دایکبیرون و له ناوچوونی نه‌وه میلشیاپانه‌ی که دولت سپونسه‌ریان نه‌کات) ئیشاره‌ت نه‌دات به‌ جوژه‌کانی میلشیا که له‌لایهن (نه‌هرام) وه‌وه دیاریکراوه ، وه چون نه‌مه جوژه جیاوازان‌ه‌ی میلشیا کاریگه‌ریان هه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه فورمه‌ی که دولت وه‌ری نه‌گریت³⁵ .

خشته‌ی ٥

جوژه‌کانی میلشیا
میلشیا‌ی نیمچه‌ره‌می Quasi-Official Militias
میلشیا به‌سپونسه‌ری دولت State-Sponsored Militias
هه‌یزی نیمچه‌سوپای Paramilitaries
سه‌رکرده‌کانی جه‌نگ Warlords
میلشیا‌ی سه‌ر به‌حکومه‌ت ³⁶ Pro-Government Militias

کاتیک که دولت پشت نه‌به‌ستیت به‌مه جورانه‌ی میلشیا له‌وه دوخه‌دا خوی نه‌هینته‌وه که پئی نه‌وتريت (هاپرید³⁷) به‌واتاییه‌کی تر دولت هه‌رخوی ناتوانیت کاره‌کانی رابه‌رینیت به‌لکو پشت نه‌به‌ستیت به‌هه‌زیکی تر بو یارمه‌تیدانی که له‌مه حاله‌ته‌شدا مه‌به‌ستمان پشت به‌ستنه به‌میلشیا بو کونترولکردنه‌وه و گه‌رانه‌وه‌ی هه‌یه‌تی دولت . دولت‌تی عیراقی ئیستا له‌مه

34 Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell & Will Lowe, (2013): 4-5

35 Balcells. (2012): 405-409.

36. Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell & Will Lowe, (2013): 4-6

37 Balcells. (2012): 406-407

دو‌خه‌دایه له‌به‌رئه‌وه‌ی توانا‌کانی خوی وهك ده‌وله‌تیک که خاوه‌نی ده‌زگاییه‌کی سه‌ربازی به‌هیزبیت له‌ده‌ستداووه وه نه‌و جو‌زه له‌میلیشیا که پستی پینه‌ستبیت (ستیه‌یت سپونه‌سرایت) میلیشیاپیه که ده‌وله‌ت سپونه‌سریان نه‌کات وهك حه‌شدی شه‌عی که له‌یاسای بودجه‌ی سالی ٢٠١٥ پارویان بو‌ته‌رخانکراوه.

پیش نه‌وه‌ی باس له‌مه‌ترسیه‌کانی به‌میلیشیاکردنی عیراق بکه‌ین نه‌کریت بیرسین: ئایا چون بتوانین میلیشیا بنا‌سینه‌وه‌ه؟

لقى به‌که‌م: ناسینه‌وه‌ی میلیشیا

بو‌وه‌لامدانه‌وه‌ی نه‌م پرسیاره‌پشت نه‌به‌ستین به‌و توژینه‌وه‌ییه‌ی که هه‌ریه‌ک له (سه‌بنا کاری و نیل میتچل و ول لوی) نه‌نجامیانداوه له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان ده‌وله‌ت و سیکته‌ری ئاسایش و مونوپولی توندوتیژی. له‌لای هه‌رسی نووسه‌ری ناوبراوو نه‌م خالانه‌پیناسه‌ی میلیشیان وه به‌تایبه‌تی (پرو‌گه‌فرمانت میلیشیا):

1. is identified as pro-government or sponsored by the government (national or sub-national)
2. is identified as not being part of the regular security forces,
3. is armed
4. has some level of organization³⁸. □

١. نه‌ناسرینه‌وه به‌وه‌ی سه‌ر به‌حکومه‌ت بیت یان به‌سپونه‌سهری حکومت کاربکات.

٢. نه‌ناسرینه‌وه به‌وه‌ی که به‌شیک نیبه له‌هیزی ئاسایشی گشتی

٣. پرچه‌ککراوه

٤. هه‌ندیک له‌ئاستی ئورگه‌نیزه‌یشنی هه‌یه

نه‌گه‌ر هه‌له‌سه‌نگاندیک بکه‌ین بو‌هه‌ریه‌ک له‌و میلیشیا شیعانه‌ی که هه‌ن وه هه‌روه‌ها سه‌یری نه‌و میلیشیا سوونانه بکه‌ین که له‌هه‌رمی کوردستان دروست نه‌کرین وه چکدارانه‌ی که سه‌ر به‌قه‌بیله و عه‌شیره‌ته سنوونه‌کان له‌ناوچه سنوونه نشینه‌کان، نه‌وه به‌شیوه‌ییه‌کی گشتی نه‌و خالانه‌ی سه‌روه‌یان تیدا جی به‌جی ده‌بیت. له‌پیش هه‌مووشتکدا نه‌م هه‌زانه (به‌تایبه‌تی هه‌زه سوونه‌کان) پر چه‌کته‌کرین وه نه‌م هه‌زه چه‌کدارانه که له‌چوارچیه‌ی گاردی نیشتمانیدا دروست نه‌کرین راسته‌وخو نه‌به‌ستینه‌وه به (مجلس امن الحافظه^{٣٩}) وه نه‌م مه‌جلیسی ئاسایشه‌ش له‌پارێزگا‌کاندا له‌هاو کاریبه‌کی راسته‌وخوداییه له‌گه‌ل حکومتی مه‌رکه‌زدا:

المادة السادسة: تتشكل لجان محلية في كل محافظة لتنفيذ احكام هذا القانون بعد اصدار التعليمات الخاصة بتسهيل تنفيذه من قبل وزارة الدفاع وتتألف اللجان من ممثلين عن وزارة الدفاع والقيادة العامة للقوات المسلحة واعضاء مجالس المحافظات وترتبط بثلاثة لجان رئيسية مركزية يترأسها نواب رئيس الوزراء وعضوية وزير الدفاع ومستشاريه الامن الوطني وممثل عن

38 Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell & Will Lowe, (2013): 5-6

٣٩ المادة الثالثة ادارة وتسليح القوات العسكرية:

١- تتشكل قيادة القوات العسكرية في كل محافظة على مستوى قيادة فرقة تكون لها استقلالية في اتخاذ القرارات لادارة شؤونها وترتبط بالمحافظ وتحت اشراف مجلس امن المحافظة الذي يملك الغاء قرارات المحافظ العسكرية باغلبية الثلثين.

القيادة العامة للقوات المسلحة وممثلي الشعب عن كل محافظة وتكون اللجان الثلاث مراقبة وموجهة كل منها للجان فرعية عن ثلاث مناطق هي الجنوبية والغربية والشمالية.

به‌رامبه‌ر ئەم پرچه‌که‌که‌کردنه‌یان شیوازیك له کونتراکت دروست ئەبیت له‌به‌ینی ئەمانداو حکومه‌تی مه‌رکه‌زی به‌مشیه‌ش هاو‌کارییه‌کی دوولاییه‌ن دروست ئەبیت له‌نیوانیاندا. له‌سه‌ره‌تادا ئەم هیزانه به‌شیک نین له هیزی پولیس و ئاسایشی ده‌ولت به‌لام پاش هاو‌کاریکردن له‌نیوان دام وده‌زگاکانی حکومه‌ت و ئەماندا، ئەوه جوریک له (ئینتیکریشن) دروست ئەبیت وه له‌ئامانجی کوتاییدا به‌شیوه‌یه‌کی یاسای بونی ئەم هیزانه ئەشرعینریت بو‌ئموونه یاسای گاردی نیشتمانی له‌عیراقددا به‌و ئامانجه‌ داریزراوه‌ته‌وه:

يقول النائب عن ائتلاف دولة القانون موفق الربيعي في حديث مع “الصباح الجديد” إن “كنا نتنا مع اقرار الحرس الوطني” لأن فيه ضمانة للحشد الشعبي وتنظيم لواجباته^{٤٠}”

خالیکی تر که وه‌ک سیفه‌تیکی جه‌وه‌ری سه‌یریکریت له‌ناساندنه‌وه‌ی ئەم هیزه‌ میلیشیایانه ئەویش ئەوه‌یه ئەم هیزانه به‌ته‌نیا پرچه‌کنراون به (فایه‌ر ئارمس) به‌ده‌مانچه‌یه‌ک یان کلاشینکوفیک، به‌لکو ئەم هیزانه په‌روه‌ده‌کراوان به‌هه‌مان ئایدولوزیای توندو تیژی و وه پرچه‌ک کراوان به‌هه‌مان که‌ره‌سه‌ته‌کانی تری وه‌ک شمشر و خه‌نجه‌ر، که‌تاراده‌یه‌کی زور ئەم که‌ره‌ستانه به‌کارئه‌هیننه‌وه وه‌ک چۆن به‌رامبه‌ره‌که‌یان ئەم که‌ره‌ستانه‌یان بو‌ئله‌ناو‌بردنیان به‌کاره‌یناوه، بو‌ئموونه له‌ناو داعشدا له‌کاتی کونترولکردنی موسلدا میدیاکانیان ریکلامیان بو (ابو وه‌یب) که چۆن سه‌ربازه‌ عیراقیه‌کانی سه‌رئه‌بری وه به‌هه‌مان شیوه‌ش له‌ناو حه‌شدی شه‌عبیدا ریکلام بو (ابو ازرائیل) ئەکریت که‌چۆن داعشه‌کان له‌ناو ئەبات^{٤١}.

لقى دووهم: مه‌ترسیه‌کانی گاردی نیشتمانی و میلیشیا شیعیه‌کان:

مه‌ترسیه‌کانی میلیشیا شیعیه‌کانی وه‌ک (حشدی شعی و بدر و اهل عصائب الحق و سه‌دریه‌کان) وه میلیشیا سوننه‌کانی که‌له‌ژیر پروسه‌ی دروستکردن‌دایه له‌سه‌رئاشتی کۆمه‌لایه‌تی و پیکه‌وه‌ژبانی نه‌ته‌وه جیاوازه‌کان زۆر زۆره. وه رۆژ له‌دوای رۆژ مه‌ترسیه‌کانیان زیاتر ئەبیت وه‌کاره توندو تیژییه مه‌زه‌به‌ی و تایفیه‌کانیان زیاتر په‌ره‌پێته‌سه‌نیت. ئەکریت ئیستا مه‌ترسی ئەم میلیشیایانه زۆر به‌شیوه‌یه‌کی زه‌ق هه‌ستی پێته‌کریت به‌هۆی جه‌نگکردنیان له‌گه‌ڵ داعشدا به‌لام مه‌ترسیه‌کانیان زیاتر له‌دوای نه‌مانی داعش ده‌رکی پیده‌کریت. سه‌ره‌تا یاسای گاردی نیشتمانی به‌ده‌ره‌له‌وه‌ی که میلیشیاکانی سوونه و شیعیه‌کان ئەشه‌رعینیت و به‌یاسایان ئەکات، ئەوه ئەم یاسایه پروسه‌ی به‌میلیشیاکردن زۆرئاسانتر ئەکات و وه له‌سه‌ر ئاستی عیراق هه‌رپاریزگایه‌ک ئەبیتته‌خواه‌نی سوپای خوی. ئیتر ئەتوانین بلین له‌م قوتاغه به‌دواوه یه‌که‌یه‌ک نامینیت به‌ناوی (سوپای نیشتمانی) که جیگای نه‌ته‌وه جیاواز و مه‌زه‌به‌ جیاوازه‌کان بیت. له‌روانگه‌ی (سفین گونار سیمونسون) دروستکردن و بیروکه‌ی سوپای نیشتمانی له‌وولاتانی (پۆست کولونیالیزم) زۆر گرنگی پێته‌درا به‌هۆی بوونی ئەوه‌سته نه‌ته‌وه‌یه‌ به‌ره‌له‌ستکاره‌ی به‌رامبه‌ر وولاتانی کولونیالیزم هه‌بوو وه له‌هه‌مانکاتدا سوپای نیشتمانی وه‌ک یه‌کیک له‌به‌ناماکانی

40 <http://www.newsabah.com/wp/newspaper/41382>

41 foreignpolicy.com/2015/02/19/irans-shiite-militias-are-running-amok-in-iraq/

دوره‌نجام

عیراق به‌ره‌وه داها‌توویه‌کی زوژ تاریک و ناروژشن ئه‌روات وه سه‌قامگیری سیاسی بو‌ته کالایه‌ک که به‌هیچ نرخی‌ک ناتوانن عیراقیه‌کان په‌یدای بکه‌ن. بویه‌یه ئه‌کریت به‌ده‌ر له‌شه‌ری داعش و پروسه‌ی به‌میلشیاکردن عیراق له‌داها‌توویه‌کی نزیکدا تووشی کیشه‌ی گه‌شه‌ی ئابووری و بلاووبونه‌وه‌ی هه‌ژاریش بیته‌وه. هه‌موو ئه‌م فاکنه‌رانه ئه‌وه‌مان پیده‌لئیت که عیراق ئه‌گه‌ر به‌سه‌ر داعشیشدا سه‌رکه‌وئیت ئه‌وه هیشتا ده‌رفه‌تی په‌یدا بوونه‌وه‌ی هه‌یزی تیروریستی هه‌ر ئه‌مینیت له‌به‌رئه‌وه‌ی کیشه‌ی داعش زیاتر له‌کیشه‌یه‌کی سیاسی‌ه‌وه سه‌ری هه‌لداوه وه عه‌قلیه‌تی زوژینه‌ی دیکتاتور (که خوی له‌شيعه‌دا ئه‌بینیته‌وه) له‌حکومه‌تی به‌غداد وه‌ک هو‌کاری سه‌ره‌کی سه‌هیرئه‌کریت به‌وه‌ی ئه‌م عه‌قلیه‌ته‌ زورینه‌یه قه‌ناعه‌تی به‌ به‌شدارپیکردنی راسته‌قینه‌ی که‌مینه (سوونه) نییه وه ٨ سالی حکومرانی مالکی به‌لگه بووه له‌سه‌ر ئه‌م عه‌قلیه‌ته. دروستکردنی (گاردی نیشتمانی) بو‌ به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌ی داعش و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا کوتای کیشه‌وه گرفته‌کانی عیراق نییه له‌راستیدا به‌بی بوونی چاره‌سه‌ریکی سیاسی بو‌ سه‌رله‌نووی دابه‌شکردنه‌وه‌ی راسته‌قینه‌ی ده‌سه‌لآت له‌نیوان (شيعه و سوونه و کورد) کیشه‌کانی عیراق به‌هه‌له‌په‌سینراوی ئه‌مینیته‌وه. وه زوژ گومان ئه‌کریت له‌وه‌ی (گاردی نیشتمانی) بیته‌هوی زیاتر ئالوزبوونی په‌یوه‌ندی نیوان مه‌زه‌به‌ جیاوازه‌کان و نه‌ته‌وه جیاوازه‌کان وه زیاتر ره‌نگی تایی و عیرقی زال بیت به‌سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان ناوچه‌کانی عیراق وه له‌هه‌مانکاتیشدا ئه‌م میلشیاپانه جه‌نگ به‌وه‌ کاله‌ت له‌عیراقددا ئه‌نجام بده‌ن و شه‌ر و کونفلیکتی زیاتر به‌خه‌ی عیراقیه‌کان یگریته‌وه. له‌ کوتاییدا گاردی نیشتمانی ئه‌بیته‌ هو‌کاریکی به‌هه‌یز بو پارچه‌ پارچه‌ بوونی عیراق له‌به‌رئه‌وه‌ی ئیتر هه‌رناوچه و به‌شیوه‌یه‌ک له‌شیوه‌کان چه‌ک و سوپای خوی هه‌یه بو ئه‌مونه پاریزگا سوونه‌کان، وه‌کاتیک حکومه‌تی زورینه‌ی شيعه‌کان له‌ به‌غداد نایه‌ت به‌ده‌م داخواییه‌کانیانه‌وه ئه‌وه ئیتر ئه‌بیت چاره‌روانی ئه‌وه‌بکریت که ئه‌مانیش بيمنه‌ت ئه‌بن له‌ وان و ئاماده ئه‌بن بو به‌ره‌نگار بوونه.

راسپارده

بو‌ریگریکردن له‌ سه‌رکه‌وتنی پروسه‌ی به‌میلشیاکردنی وولاتی عیراق پویسته له‌سه‌ر ئاستی ناوچه‌ی وولاتانی هاوسیی عیراق به‌ په‌له‌ی یه‌که‌م وه وولاتانی تری ناوچه‌ی له‌ روژه‌هلاتی ناوه‌راستدا به‌په‌له‌ی دووهم هه‌ولته‌کانیان یه‌کبخه‌ن بو‌ پالپشتیکردنی له‌ حکومه‌تی عیراقی بو دروستکردنی سوپایه‌کی نیشتمانی له‌سه‌ر بنه‌مانی بوونی ئینتیما بو‌ نیشتمان. ئه‌م هه‌یزه میلشیاپانه به‌ته‌نهما مه‌ترسیان بو‌ سه‌ر گه‌لانی عیراق ناییت به‌لکو ئه‌بنه مه‌ترسییه‌کی زور بو‌ سه‌ر تیکدانی ئاسایشی وولاتانی هاوسیش. ئه‌وه‌ی که تاییه‌ته به‌هه‌یزه ناوخوییه‌کانی عیراقه‌وه پویسته سیاسه‌تی هه‌ریمی کوردستان مه‌ترسی ئه‌م پروسه‌یه زور به‌ جددی و واقیعه‌وه ببینیت وه یه‌کیک بیت له‌ بناماکانی سیاسه‌تی کورد به‌رامبه‌ر به‌غداد به‌وه‌ی کورد به‌هیچ جوړیک به‌ له‌ ئامانجی کورت خایه‌ن و درێژخایه‌نی ره‌زامه‌ندی ده‌ر نه‌بریت له‌سه‌ر دروستکردن و به‌هه‌یزکردنی ئه‌وه میلشیاپانه. چونکه ئه‌م هه‌یزانه هه‌لگری ئایدو‌لوژیاییه‌کی توندرو وه گو‌شکراوان به‌ گیانی تو‌له‌سه‌ندنه‌وه له‌ نه‌یاره‌کانیان وه به‌هیچ جوړیک ره‌چاوی یاسا‌کانی جه‌نگ ناکه‌ن وه زوژترین پیشیلکاری به‌رامبه‌ر مافه‌کانی مروژ له‌لایه‌ن ئه‌م هه‌یزه ناده‌ستوری و نادامه‌زراویانه‌وه ئه‌نجام ئه‌دریت.

سه‌رچاوه‌کان:

1. Benjamin, I. (2009): Discourses of Democracy: "Oriental Despotism and the democratization of Iraq", The University of Chicago Press.
2. Brooks, T. D. (2015): "Legitimate Deliberate Democracy in Transition: Failure in the Democratization of Iraq by the United States from 2003-2014", Small Wars Foundation.
3. Alheis, A. (2011): " The Tribe and Democracy: The Case of Monarchist Iraq (1921-1958)", Arab Center for Research & Policy Studies.
4. Seymour M. Lipset, (1994), "The Social Requisites of Democracy Revisited", American Sociological Review, Vol. 59, No. 1.
5. Seymour M. Lipset, (1959), "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", The American Political Science Review, Vol. 53, No. 1.
6. Brancati Dawn, (2005), "Can Federalism Stabilize Iraq?" Washington Quarterly , Vol. 28, Issue 2.
7. Donald L. Horowitz, (2014), "Ethnic Power Sharing: Three Big Problems", Volume 25, Number 2.
8. Some researcher, (2013), "Pillars of Peace: Understanding the key attitudes and institutions that underpin peaceful societies", Institute for Economic & Peace.
9. Jorge I. Domínguez & Michael Shifter, (2013), "Constructing Democratic Governance in Latin America", Johns Hopkins University Press; fourth edition.
10. Between Police and Military The New Security Agenda and the Rise of Gendarmeries. Derek Lutterbeck. Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association. Vol. 39(1): 45–68. 2004 P.1-24.
11. Laia Balcells, (2012), Book Review of "Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias - by Ariel Ahram", The Journal Democracy and Security.
12. Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell & Will Lowe, (2013), "States, the Security Sector, and the Monopoly of Violence: A New Database on Pro-Government Militias. Journal Of Peace Research.
13. Sven Gunnar Simonsen, (2006), "Building "National" Armies—Building Nations? Determinants of Success for Post intervention integration Efforts". International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), Norway, 1-20
14. Frederic Wehrey & Ariel I. Ahram. (2014), "The National Guard in Iraq: A Risky Strategy to Combat the Islamic State", the Carnegie Endowment for International Peace. 1-6